

Sisällys

Esipuhe.....	7
Johdanto.....	9
Miksi kasvatust keskustelulla on tärkeä tehtävä peruskoulussa?.....	15
Kasvatust keskustelun kivijalka.....	35
Sanojen merkitys.....	53
Vastuuseen herättäminen.....	71
Kouluun kiinnittymisen vahvistaminen.....	89
Huoltaja mukana kasvatust keskustelussa.....	107
Käytäntöjen kehittäminen.....	125
Viisas opettaja tietää jättävänsä jäljen.....	143
Opettaja voi koskettaa tulevaisuutta.....	157
Lähteet.....	173
Kirjoittaja.....	189

Esipuhe

Keskustella-verbi kehittyi kohdatusta kriisistä, yhteisestä neuvonpidosta ja eteenpäin suuntautumisesta.

Vuonna 1677 Tornionjoki tulvi ennennäkemättömästi. Lumi sulii tuntureilta huhtikuun käydessä jo loppuun. Virtaava vesi teki tietä kesälle. Villinä virtaava joki ruuhkautti jäälautat yläjuoksulla. Voimansa tunnossa ne ryskäsivät rantoja vasten, hakkaamisesta halkesivat. Illan tullen sumu peitti vaarojen reunustaman jokivarren alleen. Aamulla aurinko taas tanssi jo kevättä ja paljasti tuhot. Aittoja, taloja, kyliäkin oli jäänyt mahtavan Tornionjoen tulvien alle. Alajuoksulla jokivarren kauppamiehet kokoontuivat keskustelemaan. Antti Keksi, ensimmäinen nimeltä tunnettu suomenkielinen runonlaulaja, kertoo tästä runossaan.¹ Siinä, ensimmäisen kerran kirjoitetussa suomen kielessä, mainitaan verbi keskustella.

Tilanne oli selvä. Pahin oli jo tapahtunut. Kauppamiesten keskusteluun liittyi pohdinta, miten tästä eteenpäin, että saataisiin työt tehtyä. Menisi jo tämä arvaamaton tilanne ohi, että päästäisiin jatkamaan arkea.

Tornionjoki palasi uomaansa kesän kesyttämänä. Kasvua Tornionjoen laaksossa toki toivottiin: mehevää maata ja viljavia peltoja. Aitat oli ensin rakennettava uudelleen. Ei ollut elämä helppoa. Aina oli aloitettava uudelleen.

Kasvatuskeskustelussa tiivistyy keskustelu-sanan alkupe-
räinen käyttötilanne. Tarve keskustella syntyy ongelmatilan-
teessa. Jotakin lapsen tai nuoren koulupäivässä on mennyt
hallinnasta, peittänyt alleen tavallisen arjen sujumisen ja vai-
kuttanut myös kouluyhteisöön. On keskusteltava ja kasva-
tettava, mietittävä, miten tästä eteenpäin. Kasvatuksella ja
kasvoilla on samat juuret. Uutta voi alkaa, kasvua, kun koh-
dataan kasvokkain.

Johdanto

Oppilas tuli tunnille täynnä sanatonta turhautumista. Kasvoista näkyi väsymystä ja suruakin. Hän kaatoi tuoleja kulkiessaan omalle paikalleen. Onneksi vain tuoleja. Toiset oppilaat vilkasivat syrjäkarein ja istuutuivat pulpettiensa ääreen. Monisteen kulmaan piirtyi mustalla paksulla tussilla tägejä. Vähän meni läpi pulpetin pintaankin. Lopuksi ovi pamahti ja oppilas häipyi.

Välitunnilla löysin hänet käytävältä, ja istuimme yhdessä alas tyhjään luokkaan. Seuraavien hetkien aikana minä opin hänen elämästään ja arjestaan enemmän kuin koko lukuvuoden aikana. Opin minä itsestänikin. Miten vaikeaa on kuunnella, kun tekee mieli vain saarnata käyttäytymisen vaaroista, huomauttaa rikotuista järjestyssäännöistä ja muistuttaa toisen kunnioittamisesta. Purkaa vähän harmistustakin.

Kasvatuskeskustelu on ollut minulle tärkeä asia peruskouluarjessa kahdesta syystä: Olen joka kerta oppinut nuoresta asioita, jotka auttavat minua näkemään hänet koulussa koko elämänsä ja historiansa kanssa. Toiseksi olen joka kerta huo-

mannut, kuinka paljon minulla on opittavaa ja kehityttävää keskustelijana. Palkitsevinta on ollut olla vain kuuntelevana aikuisena, jolle nuori on tärkeä. Tämä kirja on syntynyt tarpeesta oppia kasvatuskeskustelusta lisää ja hahmottaa samalla siihen liittyvien nuorten elämää ja kouluarkea.

Perusopetuslain mukaan kasvatuskeskustelu on ensisijainen tapa puuttua oppilaan käytökseen. Koulun sykkeisessä arjessa istuudutaan keskustelemaan kaksin: aikuinen ja nuori. Yhtä hyvin voisi kirjoittaa, että opettaja ja oppilas pysähtyvät keskustelemaan yhdessä. Päätin kirjoittaa nuoresta, koska yhdessä keskustelun piiriin nousee usein hänen koko elämänsä. Kasvatuskeskusteluja käydään luonnollisesti myös alakoulussa. Kasvokkain kehitytään keskustelu- ja ongelmanratkaisutaidoissa eri-ikäisten kanssa. Kuuntelutaidoissa kehittyminen on tärkeää lapsille, nuorille ja aikuisille erilaisissa elämäntilanteissa eikä vain koulussa.

Kasvatuskeskusteluun johtavat koulun järjestyssääntöjen rikkomukset. Nuori on rikkonut oppilaille kuuluvia velvollisuuksiaan. Usein nuoret osaavatkin kasvokkain kuvailla käytöstä, jota heiltä olisi odotettu. Rike, moka tai virhearvio käytökseen liittyvässä harkinnassa ja valinnassa on kuitenkin tapahtunut. Ollaan alkuruudussa, kun istuudutaan yhdessä miettimään tapahtunutta. Miten kuunnella nyt niin tarkkaan, että nuoren elämässä vahvistuisi luottamus aikuiseen?

Koulun arki on varmasti jonkin verran erilaista eri puolilla Suomea. Kokemukseni ovat enimmäkseen pääkaupunkiseudulta. Uskoisin aikuisen ikävän olevan kuitenkin yhdistävä tekijä nuorten elämässä. Tämän kirjan tarkoituksena on avata ajatuksia kasvatuskeskustelusta – arjen rauhoittamisen tutusta työkalusta. Parhaimmillaan kasvatuskeskustelu voi sanoittaa nuorelle tärkeitä tulevaisuudessa tarvittavia taitoja, antaa kokemuksen arvokkuudesta ja hyväksytyksi tulemi-

sesta rikkeestä huolimatta, tukea nuoren ymmärrystä omasta itsestään ja vahvistaa ajatusta, että hänelle toivotaan hyvää.

Tämä opas pyrkii näyttämään mahdollisuuksia rakentamaan kasvatuskeskusteluun. Kutsun kirjan avulla pohtimaan kasvatuskeskustelun merkitystä oppilaille, itselle ja työyhteisölle. Miten käytössä oleva käyttäytymiseen puuttumisen tapa nousisi koulussa selkeämmin välittämisen kenttään? Miten työyhteisössä oleva viisaus ja voimavarat käytettäisiin niin, että keskustelun asema ongelmien käsittelyssä vahvistuisi ja yhä harvemman oppilaan täytyisi istua hiljaa jälki-istunnossa käytöstään miettimässä? Miten hiljaisuuden vaatimuksella ja tylsyyden kokemuksella olisi pienempi painovoima kuin kuuntelulla, keskustelun mallintamisella ja yhteisellä ratkaisun etsimisellä?

Ongelmatilanteiden käsittely nuoren kanssa keskustelemalla on yhteinen tehtävä niin kuin tärkeät asiat yhteisössä ovat. Koulun arki on täynnä mahdollisuuksia kasvattaa keskustelemalla. Kirjassa esitetyt mallit keskustelun rakenteeseen eivät sellaisenaan solahda keskustelemalla kohtaamiseen. Niiden tarkoituksena on toimia oman työskentelyn ja kehittymisen pohjana. Valmiin keskustelun rakenteen avulla voi pohtia omaa tapaa edetä kasvatuskeskustelussa sekä keskustella koulun yhteisistä käytännöistä. Kirja antaa aineksia kehittää ja selkeyttää kasvatuskeskustelua yhdessä.

Tunne- ja keskustelutaidoissa kehitytään keskustelu keskustelulta. Jokaisessa opettajassa on keskustelijana yksi voittamattoman hyvä puoli: aikuisuus. Millainen aikuinen, opettaja ja kasvattaja haluaa olla, kun kutsuu nuoren kasvatuskeskusteluun? Arki etenee koulussa vahvoja ja tuttuja käytänteitä seuraten. Lukuvuoden aikana tapahtumien silmissä ovat usein samat nuoret. Heidän arkeensa koulussa kuuluvat

- huolipuheet
- huomautukset
- puuttumiset
- nuhtelut
- puhuttamiset
- motkottamiset
- muistutukset
- torumiset
- moittimiset
- ojentamiset
- komentamiset
- kieltämiset
- kasvatust keskustelut.

Miten nuoren kanssa keskustelemisesta voisi tehdä vaikuttavaa niin, että aikuisen kanssa kohtaaminen jättäisi nuorelle muistijäljen huolenpidosta? Silloin nuori voisi keskustelun jälkeen palauttaa mieleensä, että tuli kohdatuksi ja kuunnelluksi ja huolenpito oli jämakkaa ja turvallista. Aikuinen uskoi, että huomenna voi mennä paremmin. Opettajalle oman keskustelutavan ja -rakenteen hahmottaminen auttaa keskittymään kuuntelemaan nuorta.

Kirjan rakenteessa edetään kasvatust keskustelun määrittämisestä kivijalkaan, jolle keskustelu rakennetaan. Tapauskertomusten avulla nostetaan esille teemoja turvallisuudesta, kielen tehtävästä yhteisössä, vastuuseen kasvattamisesta, kouluun kiinnittymisestä, kasvatust keskustelukäytäntöjen kehittämistä, opettajan roolista ja tulevaisuuden taidoista. Kirjassa käsitellään myös vanhemman roolia, jos hän haluaa olla mukana keskustelemassa.

Tapauskertomuksista aukeava nuoren todellisuus ja tahtumat koulussa ovat esimerkinomaisia syväluotauksia

kasvatuskeskusteluissa käsiteltäviin asioihin. Luvuissa tapauskertomusten aiheet liittyvät myöhästymiseen, kielenkäyttöön, ilkivaltaan, lintsaamiseen, ruokalassa sotkemiseen, koulualueelta poistumiseen ja hengailuun koulurakennuksessa koulupäivän jälkeen. Niin tuttuja tilanteita opettajille.

Kasvatuskeskusteluun liittyviä tapauskertomuksia ja teemoja on toki niin moninaisia kuin koulun arki voi vain olla. Kirjan kertomuksilla on karu puolensa. Niissä kuvataan nuorten taustoja moniulotteisesti, jotta ne voisivat toimia keskustelun käynnistäjinä työyhteisöissä. Luonnollisesti kaikkien kasvatuskeskusteluun kutsuttavien taustoissa ei ole kertomuksissa mainittuja asioita. Arkikin koulussa on myös kokonaisuudessaan täynnä iloa, huumoria ja lämpöä.

Kertomukset ovat keksittyjä ja kirjaa varten luotuja, eikä niissä tavoitella nuoren autenttista kieltä tai puhetta. En tarjoa tapauskertomuksissa tilanteiden käsittelyyn mallivastauksia, sillä elävän elämän tilanteet eivät kulje mallien mukaan. Kertomusten tehtävänä on käynnistää lukijan ajatteluprosessia. Esimerkiksi millaisesta epätoivotusta käyttäytymisestä ja alituisesta huomauttamisesta voi syntyä syy kutsua kasvatuskeskusteluun? Keskustelun tarve voi kasaantua viikko viikolta. Aina kasvatuskeskusteluun ei ole tiiviissä koulupäivässä aikaa, ja kaikesta huomauttamisesta ei kasva tarve keskustella. Kiusaamista ei erikseen käsitellä kirjassa, koska sitä varten on kouluissa erityiset puuttumisen keinot ja kiusaamisen vastaiset suunnitelmat.

Kutsun kirjassa lukijan refleктоimaan omaa tapaansa keskustella ja pohtimaan yhdessä työyhteisössä, mitä vahvuuksia ja kehittämisen aiheita koulun kasvatuskeskustelukäytännöissä on. Ongelmatilanteiden käsitteleminen nuorten kanssa keskustelemalla antaa heille korvaamatonta pääomaa tulevaisuutta varten. Yhteiskunnan murrokset, taloudellinen epäva-

kaus ja eriarvoistuminen edellyttävät koulussa toimia, jotka vahvistavat nuorten äänen kuulumista ja ohjaavat heitä käyttämään keskustelua rakentavasti oman elämänsä haasteissa.

Minulla oli kirjaa kirjoittaessani johtajatuksena, että avaimet kasvatust keskustelussa kehittymiseen ja sen nostamiseen työyhteisössä selkeäksi ja vahvaksi toimintatavaksi löytyvät jo kouluista. Olen oppinut valtavasti omassa työssäni kollegoiltani yhdessä kokemuksia jakamalla, kuuntelemalla sekä havainnoimalla erilaisia tapoja kohdata nuoria ja keskustella heidän kanssaan. Peruskouluarjessa tarvitaan joustavuutta, me-henkeä ja rohkeuttakin jakaa pedagogista erityisosaamista ja oivalluksia. Kollegoideni viisaus näissä asioissa on ollut minulle tärkeää hauduttaessani tekstejä. Lämmin kiitos kaikille käsikirjoitusta ja tapauskertomuksia kommentoineille. Toivon, että kouluyhteisöissä aina keskustellaan paljon ja kuunnellaan vielä enemmän.